

การปรับตัวภายใต้ความเสี่ยงและความเปราะบางของชาวนา
ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
ในบริบทของประชาคมอาเซียน
Adaptation under Risk and Vulnerability of
Paddy Farmer of Tambon Tha Muang, Selaphum
District, Roi Et in the context of ASEAN Community
ชนาใจ หมื่นไธสง¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวภายใต้ความเสี่ยงและความเปราะบางของชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ในบริบทของประชาคมอาเซียน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2560-กรกฎาคม พ.ศ. 2561

ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาและการปรับตัวด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการจัดการ และด้านหนี้สิน โดยมีรายละเอียด ดังนี้ ปัญหาด้านการผลิต แบ่งเป็น 1) ด้านปัญหาปุ๋ยเคมี พบว่า ชาวนาบางกลุ่มพยายามลดการใช้ปุ๋ยเคมีแต่เป็นไปได้ยาก เพราะทุกครัวเรือนต้องการได้ผลผลิตตามเป้าหมาย 2) ด้านแรงงาน พบว่า เลือกใช้วิธีการทำนาที่ใช้แรงงานน้อย และเป็นแรงงานที่สามารถต่อรองราคาได้ หรืออาจใช้การจ้างญาติพี่น้องของตน 3) น้ำท่วม มีการปรับตัวโดยการติดตามข้อมูลการพยากรณ์อากาศ และปริมาณน้ำฝนในแต่ละครั้ง เพื่อวางแผนการทำนาให้ได้ตามเป้าหมาย ปัญหาด้านการตลาด ได้แก่ การกดราคา และราคาข้าวตกต่ำ ชาวนาให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายในหมู่บ้านเพื่อนำข้าวไปขายต่างพื้นที่ และมีแนวคิดที่อยากจะเรียกร้องและต่อรองกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัญหาด้านการจัดการ พบว่า การเข้าที่นาของชาวนาในชุมชนอาศัยการเจรจาต่อรองเพื่อขอลดราคาเช่าที่ดินทำนา

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

กับเจ้าของที่ ซึ่งเป็นคนในชุมชน ปัญหาหนี้สิน พบว่า ชาวนาในชุมชนชาวนาพยายามที่จะไม่ก่อหนี้เพิ่ม หรือหากจำเป็นต้องกู้เงินก็จะใช้การกู้เงินในระบบ มีการวางแผนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนหารายได้เสริมและลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

คำสำคัญ: การปรับตัว, ชาวนาไทยในอีสาน, ประชาคมอาเซียน, ความเสี่ยงและความเปราะบาง, ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด

Abstract

The purpose of this research was to study the adaptation under risk and vulnerability of paddy farmer of tambon Tha Muang, Selaphum District, Roi Et in context of ASEAN Community. Data were collected by in-depth interviews between November 2017 and July 2018.

The research found that the problems and adaptation of farmers in Tambon Tha Muang, Amphur Selaphum, Roi Et Province were composed of production, marketing, management and debt . We can divide in to the problems as following: **Production Problem** : 1.1) The problem of chemical fertilizer, we found that some farmers try to reduce the usage of chemical fertilizers, but it is very difficult because every household wants to meet their production's target. 1.2) The problem of labors , they tried to decrease the labors and use the labors that they can negotiate the labor cost or use their cousins instead. 1.3) The problem of floods, they are adapted themselves by studying the weather forecasts and rainfall quantity to make the plan of their work in order to meet their target. **Marketing problems** : 2. 1) Price bargain and rice price decreased, the farmers give priority to make the village network to sell rice to different areas. They have an idea to discuss and negotiate with the relevant department. **The management**, we found that the

farmers' rents the land in community and they need to negotiated the rental price with the land owners who are also living in the community. **Debt problems**, we found that farmers in the community tried to do not raise the debt. If they really need to borrow money , they will use the legally loan system and they have good plan for household expenses and also encourage household members to earn extra income and reduce household expenses.

Keywords: Adaptation, Thai farmers in Isaan, ASEAN Community, Risk and Vulnerability, Tambon Thamuang : Selaphum District

บทนำ

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกที่ก่อตั้งอาเซียนและเมื่ออาเซียนเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตชาวนาไทย ทั้งนี้ อาเซียนได้ถือกำเนิดขึ้นในปี ค.ศ. 1967 เป็นไปเพื่อตอบสนองความมั่นคงในภูมิภาคสืบเนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าว บริบทระหว่างประเทศอยู่ในสภาวะสงครามเย็น การรวมตัวในภูมิภาคจึงเริ่มขึ้นเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นสำคัญ ทั้งนี้ ไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกหลักที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งซึ่งประกอบด้วย ไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และสิงคโปร์ (ประภัสสร เทพชาตรี, 2555) เมื่อบริบทโลกได้ผ่อนคลายความตึงเครียด มิติของความมั่นคงระหว่างประเทศ ที่เป็นมิติทางด้านการทหาร การรุกรานก็เปลี่ยนไป โดยมุ่งเน้นมาที่ความมั่นคงของมนุษย์ และความมั่นคงทางอาหารเพิ่มมากขึ้น โดยความมั่นคงทางอาหารได้ถูกกล่าวถึงครั้งแรกในปี ค.ศ. 1996 ที่ประเทศอิตาลี (วิมลพัชร ประเสริฐศักดิ์, 2558) ทั้งนี้ พัฒนาการของอาเซียนได้ก้าวมาถึงจุดที่ต้องการการบูรณาการในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การที่อาเซียนได้เข้าสู่ประชาคมอาเซียน เมื่อธันวาคม 2015 อันประกอบด้วย ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ประภัสสร เทพชาตรี, 2555) การรวมกลุ่มในอาเซียนให้เป็นตลาด

เดียว ทำให้เกิดตลาดที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ก่อให้เกิดการลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาไทย และอาเซียนมากขึ้น (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2555) อาจสรุปได้ว่า ประชาคมอาเซียน คือการรวมตัวของประเทศที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน ซึ่งมีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกันหรืออาจเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความใกล้ชิด (ชนาใจ หมั่นไธสง, 2558) และการรวมตัวในกลุ่มประชาคมอาเซียนก็อาจแยกย่อยไปได้ดีกว่า เป็นกลุ่มประเทศที่เป็นหมู่เกาะ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซียและสิงคโปร์ หรือ กลุ่มไทยและ CLMV (กัมพูชา สปป.ลาว เมียนมาร์ เวียดนาม) ที่เป็นลักษณะของดินแดนติดต่อกัน แต่ละกลุ่มก็จะมีประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงในรูปแบบที่แตกต่างกันไป แต่สิ่งที่ไม่ค่อยจะมีความต่างมาก คือ โชนของที่ตั้ง สืบเนื่องจากการที่ประชาคมอาเซียน มาจากการรวมตัวของกลุ่มประเทศที่มาจากโซนภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกัน ทำให้พืชประจำถิ่นไม่มีความแตกต่างกัน

ภายใต้บริบทประชาคมอาเซียน พบว่า การปลูกข้าว จึงเป็นพืชหลักที่ประเทศในกลุ่มนี้สามารถผลิตได้ และข้าวยังถือได้ว่าสำคัญต่อการบริโภคในกลุ่มประชากรในภูมิภาคอาเซียน แม้ว่าสัดส่วนการบริโภคจะลดลงเพราะคนมีรายได้มากขึ้น มีทางเลือกในอาหารประเภทอื่นมากขึ้น แต่การใช้ประโยชน์จากข้าวก็มีมากขึ้น ซึ่งผันแปรกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น (มูลนิธิข้าวไทย, 2558)

การรวมตัวในนามของประชาคมอาเซียน เมื่อปลายปี ค.ศ. 2015 และได้ทำการเจรจาการลดภาษีให้เป็น 0% ในสินค้าประเภทการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าว แต่ก็พบว่าหลายชาติในอาเซียน ต่างต้องการคงภาษีการนำเข้าในระดับหนึ่ง เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ อย่างไรก็ตามพบว่า ประเทศในกลุ่ม CLMV โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวียดนามได้เข้ามามีส่วนแบ่งทางการตลาด โดยเวียดนามได้เป็นผู้ค้าข้าวอันดับ 1 ในอาเซียนและเป็นอันดับ 2 ของโลก สำหรับผลผลิตต่อไร่ พบว่า เวียดนามก็เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ตั้งแต่ ปีค.ศ. 2009-2011 เฉลี่ย 3 ปี ประมาณ 853 กิโลกรัมต่อไร่ สูงที่สุดในอาเซียน ขณะที่ไทยอยู่ที่ 447 กิโลกรัม เวียดนามมีผลผลิตต่อไร่สูงเป็นอันดับ 4 เอเชีย รองจากเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น จีน (อर्थ พิศาลวานิช, 2557) จากการรวมตัวเมื่อเข้าสู่การบูรณาการในด้านประชาคมประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกที่ก่อตั้งอาเซียนและเมื่ออาเซียนเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ย่อมส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อวิถีชีวิตชาวนาไทย การรวมกลุ่มในอาเซียนให้เป็นตลาดเดียวทำให้เกิดตลาดที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ก่อให้เกิดการลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาไทยและอาเซียน

มากขึ้น (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2555) ภายใต้บริบทประชาคมอาเซียน พบว่า การปลูกข้าว จึงเป็นพืชหลักที่ประเทศในกลุ่มนี้สามารถผลิตได้ และข้าวยังถือได้ว่าสำคัญต่อการบริโภคในกลุ่มประชากรในภูมิภาคอาเซียน แม้ว่าสัดส่วนการบริโภคจะลดลงเพราะคนมีรายได้มากขึ้น มีทางเลือกในอาหารประเภทอื่นมากขึ้น แต่การใช้ประโยชน์จากข้าวมียังมีมากขึ้น ซึ่งผันแปรกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น (มูลนิธิข้าวไทย, 2558) จากการรวมตัวเมื่อเข้าสู่การบูรณาการในด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนก็ พบว่า ข้าวยังคงเป็นสินค้าการเมืองที่ประเทศสมาชิกยังคงเข้าแทรกแซงทั้งในด้านราคาและตลาดสืบเนื่องจากบางประเทศอาจผลิตได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ (มูลนิธิข้าวไทย, 2558)

ทั้งนี้ ชาวนาไทย ได้เป็นหัวใจสำคัญในการศึกษาด้านวัฒนธรรมชุมชน และแนวคิดด้านวัฒนธรรมชุมชนได้พัฒนาจนสามารถเป็นเสาหลักในการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนและรัฐบาลไทยได้ปรับใช้เพื่อจัดทำเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2541) แม้ว่ากระแสของทุนนิยม จะเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตชาวนา แต่ก็พบว่า ชาวนาได้ดำรงอยู่ภายใต้การพึ่งพิงเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตรและสามารถดำรงอยู่โดยไม่ตกอยู่ในอิทธิพลของทุนนิยม (มนิมีย์ ทองอยู่, 2546) พร้อมกันนี้ ชาวนายังถือได้ว่าเป็นหน่วยการผลิตที่สำคัญ และมีประสิทธิภาพ (ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 2541) รวมทั้งกรณีที่รัฐบาลจะเพิ่มแรงเสริมด้วยการให้แรงจูงใจเพื่อให้เกษตรกรบางส่วนหันไปปลูกพืชอื่นแทนการทำนา (โพสต์ทูเดย์, 2559) นอกเหนือจากนั้น ชาวนายังต้องเผชิญกับภาวะโลกร้อน สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์หรือแม้กระทั่งภัยพิบัติต่างๆ (วิเชียร เกิดสุข, 2555)

เมื่อข้าวได้เป็นหนึ่งในผลิตผลที่มีความอ่อนไหวที่รัฐบาลแต่ละชาติต้องให้ความสำคัญ ดังนั้น ผู้ผลิตข้าวหรือชาวนาก็จะกลายเป็นกลุ่มคนสำคัญที่รัฐบาลในประเทศสมาชิกให้ความสนใจเป็นพิเศษ การต่อสู้ การต่อรอง การปรับตัวของชาวนาจึงเป็นมิติที่สำคัญเช่นกัน ทั้งนี้ จากการรอบการค้าเสรีในบริบทของประชาคมอาเซียนที่กดดันในด้านคุณภาพ การต่อสู้กับประเทศเพื่อนบ้านทั้งในด้านราคา ปัจจัยการผลิต การปรับตัวในด้านการเรียนรู้เทคโนโลยี ล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อการปรับตัวของชาวนาทั้งสิ้น นอกเหนือจากนั้น ชาวนายังคงเผชิญกับภาวะความผันแปรของภูมิอากาศ นโยบายของรัฐบาล และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป อีกทั้งในขณะนี้พบว่า กระแสของความ

เข้มข้นของประชาคมอาเซียนได้แผ่ลงมาก และรัฐบาลมีโจทย์ใหม่ที่ทำหยา่มากกว่าเรื่องประชาคมอาเซียน

สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาชุมชน ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็กที่อยู่ใกล้เคียงกับที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด และเป็นชุมชนที่กำลังได้รับอิทธิพลจาก “การกลายเป็นเมือง” ที่มาพร้อมกับการเติบโตของมหาวิทยาลัย ดังนั้น ผู้วิจัย จึงต้องการศึกษาว่า ชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด มีแนวทางการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ความเสี่ยงและความเปราะบางดังกล่าวอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการปรับตัวภายใต้ความเสี่ยงและความเปราะบางของชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ในบริบทของประชาคมอาเซียน

กรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดการก่อตั้งอาเซียนและประชาคมอาเซียน

อาเซียนคือองค์กรที่สร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและความมั่นคง เริ่มก่อตั้งเมื่อกรกฎาคม ค.ศ. 1961 โดยไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ได้ร่วมกันจัดตั้งสมาคมอาสาหรือ Association of South East Asia ขึ้นเพื่อให้เกิดความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แต่ดำเนินการได้เพียง 2 ปี ก็หยุดชะงัก เนื่องจากความผันแปรทางการเมืองระหว่างประเทศอินโดนีเซีย และมาเลเซีย จากนั้นอาเซียน ก่อตั้งโดยปฏิญญาอาเซียน (The Bangkok Declaration เมื่อ 8 สิงหาคม ค.ศ. 1967 สมาชิกผู้ก่อตั้งมี 5 ชาติ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์และบรูไนที่เข้ามาเมื่อ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1984 จากนั้นอาเซียนได้เปิดรับสมาชิกใหม่คือเวียดนาม ค.ศ. 1995 สปป.ลาว ค.ศ. 1997 พม่า ค.ศ. 1997 กัมพูชา ค.ศ. 1999 การทำงานของอาเซียนยึดหลักของฉันทมติและการไม่แทรกแซง ซึ่งเรียกว่า “วิถีทางของอาเซียน” (ประภัศร์ เทพชาตรี, 2555) จนกระทั่งสงครามเย็นเสร็จสิ้น

หลายประเทศในแถบนี้ได้เปิดประเทศเพื่อตอบสนองการค้าการลงทุนที่เกิดขึ้นในทุกภูมิภาคทำให้การเปิดรับสมาชิกใหม่เกิดขึ้นโดยมีเป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เสรีนิยมใหม่ได้เข้ามามีบทบาทในการรวมตัวของภูมิภาคมากขึ้น แนวคิดนี้ได้ส่งผ่านรูปแบบการค้าเสรีและอาเซียนได้รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งเขตการค้าเสรี ในปี ค.ศ. 1992 ทั้งนี้เนื่องจากกรอบการค้าเสรีในบริบทขององค์การการค้าโลกไม่อาจเอื้อผลประโยชน์แก่สมาชิกจำนวนมาก และได้จึงเกิดแนวคิดการค้าเสรีแบบทวิภาคีและการรวมกลุ่มเขตการค้าเสรี ทั้งนี้เป็นไปเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองกับกลุ่มการค้าอื่นๆ เพื่อเพิ่มการแข่งขัน รวมทั้งดึงดูดการค้าการลงทุนจากต่างประเทศ (กรมอาเซียน, 2552) แม้ว่าอาเซียนจะก่อตั้งในปี ค.ศ. 1967 และเป็นการก่อตั้งในบริบทของสงครามเย็นที่มียุทธศาสตร์แบบแบ่งด้านความมั่นคงในภูมิภาคและเมื่อสงครามเย็นยุติลงทำให้อาเซียนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ทำให้อาเซียนต้องมีการปรับเปลี่ยนหลายอย่างในองค์กร เช่นกลไกความร่วมมือหรือโครงสร้างขององค์กร และอาเซียนได้เปิดรับกลุ่มประเทศ CLMV ซึ่งมีพื้นฐานด้านการเมืองที่ต่างจากสมาชิกเดิม แต่ทั้งนี้ประเทศสมาชิกที่รับเพิ่มล้วนมาจากประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน และการเปิดรับสมาชิกจากกลุ่ม CLMV ทำให้อาเซียนมีความหลากหลายอย่างมากทั้งในด้านความเชื่อและค่านิยม โดยพิจารณาได้จากสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ซึ่งแตกต่างจากการรวมตัวของประเทศในแถบยุโรปที่ให้ความสำคัญในเรื่องของเสรีประชาธิปไตยและปัจเจกบุคคล (อรณิข รุ่งธิพานนท์, 2557)

อย่างไรก็ดี พบว่า เขตการค้าเสรีของอาเซียน ได้เริ่มมีพัฒนาการการรวมกลุ่มทางด้านเขตการค้าเสรีในอาเซียน หรือ AFTA เริ่มตั้งแต่ปีค.ศ. 1992 ส่งเสริมให้มีการค้า การบริการและการลงทุน และมีการจัดทำกรอบความตกลงด้านการค้าและการบริการของอาเซียน ในปีค.ศ. 1995 และกรอบการตกลงว่าด้วยเขตการลงทุนของอาเซียน ในปีค.ศ. 1998 อาเซียนยังได้จัดตั้งโครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมอาเซียนเพื่อสนับสนุนการแบ่งสรรการผลิตและการใช้วัตถุดิบในภูมิภาค

ทั้งนี้การตั้งเป้าเพื่อเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะส่งผลให้ประชาคมอาเซียนเป็นภูมิภาคมีตลาดและฐานการผลิตเดียว ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายทรัพยากรได้อย่างเสรี ทั้งนี้เป้าหมายของการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนจะประกอบด้วยความเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว การสร้างขีดความสามารถในการ

แข่งขันด้านเศรษฐกิจของอาเซียน การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเสมอภาค การบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก

การดำเนินงานเพื่อให้เป็นตามกรอบเขตการค้าเสรีไทยได้ทำการเปิดเสรีการค้าสินค้า ซึ่งไทยได้ผูกพันสินค้าทุกรายการ จำนวน 16 ภายใต้อาเซียน การเปิดเสรีการค้าบริการ การเปิดเสรีการลงทุน การเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรี การดำเนินงานตามความร่วมมือสาขาอื่นๆ สำหรับประโยชน์ที่ไทยจะได้รับ จะทำให้อาเซียนเป็นกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดกับไทย การรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะกลายเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาค ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะช่วยในการขยายตัวด้านการค้า การลงทุนของไทย ทำให้ผู้ประกอบการของไทยมีความพร้อมและมีการปรับตัว ผลักดันขีดความสามารถของผู้ประกอบการของไทยยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน (กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, 2015)

การเป็นประชาคมอาเซียน พบว่า สินค้าประเภทข้าว เป็นสินค้าประเภทอ่อนไหวที่ยังคงภาษีนำเข้าในระดับหนึ่งและพบว่ากลุ่ม CLMV ก็คือประเทศที่สามารถผลิตข้าวและเป็นประเทศส่งออกที่สำคัญ นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายชาวนาไทยในการที่จะรักษาตลาดส่งออกของตนเองเช่นกัน

2. การปรับตัวของภาคเกษตรในต่างประเทศหลังการเกิดการค้าเสรี

การปรับตัวของเกษตรกรเม็กซิโก เมื่อเม็กซิโกเข้าการเปิดการค้าเสรี ทำให้ผลผลิตอย่างข้าวโพดมีราคาที่ถูกลง คนเริ่มปลูกน้อยเพราะถือว่าไม่คุ้มทุน ภาคเกษตรในเม็กซิโกจึงมีการปรับตัวต่อระบบการค้าเสรี ดังนี้ 1) เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนอาชีพ 2) แรงงานเกษตรจะย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองใหญ่ ส่งผลต่อแรงงานในเมืองโดยค่าแรงในเมืองจะต่ำอย่างต่อเนื่อง

การปรับตัวของเกษตรกรฟิลิปปินส์ – สหภาพยุโรป สามารถสรุปได้ว่า

1) เกษตรกรนิยมปลูกพืชส่งออกของฟิลิปปินส์ เช่น น้ำมันมะพร้าว และสัตว์น้ำ เช่น ปลา ผลไม้ได้แก่ กล้วย สับปะรด อย่างไรก็ดี พบว่า ผลกระทบด้านลบจากการค้าเสรีของทั้งสองยังไม่ปรากฏ แต่มีข้อมูลพิสูจน์ได้ว่า ปัญหาความยากจนในชนบทของฟิลิปปินส์ลดลงมากกว่าในเมือง

การปรับนโยบายการเกษตรในสหรัฐอเมริกา ไม่ได้เน้นในการเข้าไปช่วยเหลือในการปรับเปลี่ยนนโยบาย แต่ได้ใช้โปรแกรมการปฏิรูปทางด้านเกษตรกรรม

ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายการค้าของสหรัฐอเมริกา เน้นการสร้างรายได้แบบดั้งเดิม (Blandford and Boisvert, 2004) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนโยบายการเกษตร ปัจจุบันจะรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนนโยบายเกษตรและการค้าภายในประเทศ โดยการวัดใน 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) การลดลงของมูลค่าสินทรัพย์ 2) ทรัพยากรมนุษย์ 3) ความยากจนอย่างถาวร จากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการเกษตรและการค้าภายในประเทศ พบว่า การประมาณค่าใช้จ่ายสรุปได้ว่า หลังจากกระยะเริ่มแรก ซึ่งมีการชดเชยการลดลงของมูลค่าสินทรัพย์ ค่าใช้จ่ายของนโยบายปฏิรูปใหม่จะลดลงจากนโยบายเดิมมาก การติดตามผลกระทบหลังการปฏิรูปนโยบาย รัฐบาลกลางสนับสนุนการจัดการความเสี่ยง เป็นตัวช่วยในด้านให้ความรู้ จัดหาทุน ฝึกอบรม การดำเนินการต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล ซึ่งทำให้รายได้ฟาร์มเพิ่มขึ้นถึง ร้อยละ 4 กระทรวงเกษตรมีการประกันพืชผล (วันเพ็ญ ทับทิมแก้ว, 2558)

3 แนวคิดความเสี่ยงและความเปราะบาง

ความเสี่ยง หมายถึงเหตุการณ์ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ แต่คาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ และความเสี่ยงในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง จะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อเหตุการณ์นั้นได้สิ้นสุดลงแล้ว และอาจจะไม่ส่งผลต่อคนอื่นแต่ไม่ได้หมายความว่าคนๆ นั้นจะไม่มีความเสี่ยงความเสี่ยงจำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ความเสี่ยงที่สามารถเตรียมการได้ล่วงหน้า 2) ความเสี่ยงที่ไม่สามารถเตรียมการหรือคาดการณ์ได้ล่วงหน้า และความเสี่ยงที่คาดการณ์ได้แต่มีโอกาหรือความน่าจะเป็นที่เกิดในระดับต่ำ และ 3) ความเสี่ยงในธรรมชาติ ซึ่งความเสี่ยงในธรรมชาติมีลักษณะที่ต่างออกไป เมื่อความเสี่ยงเกิดขึ้นมนุษย์จำเป็นต้องหาทางจัดการความเสี่ยง ซึ่งสามารถแยกได้ 2 รูปแบบ 1) เป็นการพิจารณาว่าจะจัดการความเสี่ยงเมื่อใดและ 2) ใครจะเป็นผู้จัดการความเสี่ยงการพิจารณาในประเด็นว่าจะจัดการเมื่อใดแยกออกเป็นการจัดการโดยมีการเตรียมการล่วงหน้าและการจัดการเมื่อเรื่องนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว บุคคลโดยทั่วไปมักจะมีกระบวนการจัดการความเสี่ยงอยู่บ้าง ในระดับบุคคลการจัดการความเสี่ยงมีหลายรูปแบบ แต่อาจเกิดปัญหาในการจัดการความเสี่ยงในบางกลุ่มที่อาจจัดการไม่ได้ เช่น การล้มเหลวของ

ตลาด การประสพภัยของประชาชนที่มีจำนวนมากหรือความยากจน ซึ่งรัฐจะต้องเข้ามาช่วยเหลือ เป็นต้น

ความเปราะบาง เป็นสถานการณ์ที่ไม่อาจช่วยเหลือตัวเองได้เนื่องจากไม่ได้เตรียมการรับมือความเสี่ยงอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ความเปราะบางมีผลสืบเนื่องมาจากความเสี่ยง

ความเสี่ยงและความเปราะบางในสังคมไทย จากการศึกษาของอัมมาร สยามวาลา พบว่า ความเสี่ยงคือโรคภัยไข้เจ็บ ความไม่แน่นอน ความไม่มีมาตรฐาน ความไม่แน่ใจ ความไม่ปลอดภัยในชีวิตประจำวัน โจร ภัยแล้ง สังคมอ่อนแอ สัมพันธธรรมวัยรุ่นติดโทรศัพท์มือถือ ความเปราะบางคือความเสี่ยงที่นำไปสู่ความสับสน ความไม่เข้าใจ ความขัดแย้ง ความรุนแรง ความอ่อนไหวที่จะนำไปสู่ความเปราะบาง ยิ่งเปราะบางก็ยิ่งเสี่ยง สรุปความเสี่ยงมีอยู่ 2 ประเภท 1) ความเสี่ยงที่เกิดจากมนุษย์ และ 2) ความเสี่ยงที่เกิดจากธรรมชาติ การที่คนไทยต้องเผชิญกับความเปราะบาง ส่วนใหญ่จะช่วยเหลือกันภายในครอบครัว ความเสี่ยงที่กระทบคนส่วนใหญ่ซึ่งมาจากธรรมชาติ ความช่วยเหลือจะมาจากภาครัฐ (อัมมาร สยามวาลาและคณะ, 2549)

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่ศึกษา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ดโดยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเว็บไซต์ต่างๆ รวมทั้งการเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกต ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน เกษตรกรที่มีอาชีพทำนา นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ นักวิชาการด้านการพัฒนา ทำการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2560-กรกฎาคม 2561 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย

1. พัฒนาการด้านการพัฒนาของชุมชนชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด

การทำนากับพัฒนาการของชุมชนกับการทำนา ชาวนาในชุมชนชาวนา เดิมเป็นกลุ่มชาวบ้านที่ย้ายมาจากบ้านนาพิงสวน แขวงเวียงจันทน์ เพื่ออพยพย้ายถิ่นเพื่อหาพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ในการตั้งรกราก จนได้พื้นที่ที่เหมาะสมและอุดมสมบูรณ์คือบริเวณแม่น้ำชี จึงพากันตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ฝั่งซ้ายของลำน้ำชี โดยทำลงน้ำชีของชุมชนมีต้นมะม่วงใหญ่อยู่หนึ่งต้น คนในชุมชนจึงนำชื่อต้นมะม่วงมาตั้งเป็นชื่อบ้านและให้ชื่อบ้านว่า “ท่าม่วง” ในช่วงตั้งรกรากคนในชุมชนชาวนา “ทุกครัวเรือน” ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก โดยเลือกปลูกข้าวซึ่งถือว่าเป็นพืชที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างมาก ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งในชุมชนชาวนาที่กล่าวว่า

“...คนบ้านท่าม่วงส่วนใหญ่อพยพมาจากลาว ตำนานเล่าว่า คนรุ่นแรกที่ย้ายเข้ามาเป็นคนจากเวียงจันทน์ฝั่งลาว เห็นน้ำชีตรงนี้ ถ้าจะตั้งหมู่บ้านได้ จึงเลือกตั้งหมู่บ้าน พอคนเริ่มเยอะขึ้นก็มีโรงเรียนให้เด็กน้อยได้เล่าเรียนตอนแรกให้ไปเรียนกับพระที่วัด พอคนเยอะขึ้นก็สร้างเป็นโรงเรียนท่าม่วงให้เด็กมันได้เรียนได้มีความรู้ไปทำงาน...” (คุณน้อย เกษตรกรในชุมชนชาวนา, 2561: สัมภาษณ์)

เมื่อชุมชนขยายและเติบโตมากขึ้น ถนนลูกรังเส้นแรกถูกสร้างต่อมาจากบ้านเกาะแก้วที่ราวปี พ.ศ. 2503 ที่ตัดผ่านในกลางชุมชนชาวนาไปยังตำบลนาเมือง การเข้ามาของถนนลูกรังถือเป็นจุดพลิกผันและจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน

“...ความเจริญมันมาพร้อมกับถนน พอมีถนนแล้วคนก็เข้ามาอยู่กันเยอะขึ้น คนบ้านเราก็เอาของไปแลกกับบ้านอื่นได้ง่ายขึ้น ไม่ลำบากเหมือนตอนไม่มีถนน ต้องเดินผ่านป่าใช้เวลาและอันตราย...” (คุณฉวีวรรณ เกษตรกรในชุมชนชาวนา, 2561: สัมภาษณ์)

ในช่วงเวลาประมาณปี พ.ศ. 2521 เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งชุมชนชาวนาได้รับผลกระทบจากการไหลบ่าของน้ำจากสันเขาภูพานและน้ำที่

เอ่อล้นขึ้นมาจากลำน้ำชี ส่งผลให้พื้นที่ลุ่มจำนวนมากถูกน้ำท่วม พืชผลทางการเกษตรเสียหาย ชาวบ้านจำนวนมากต้องใช้ชีวิตอยู่บนหลังคาบ้าน บางส่วนอพยพไปอยู่พื้นที่อื่น ผลจากน้ำท่วมใหญ่ในครั้งนั้น ส่งผลให้คนในชุมชนจำเป็นต้องรีบฟื้นฟูสภาพความเป็นอยู่และสภาพเศรษฐกิจของชุมชนอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะชาวนาที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม ใน พ.ศ. 2522 คนในชุมชนจึงหันมาปลูกข้าว ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งที่กล่าวว่า

“...ปี 2521 ผมจำได้ดี สมัยนั้นยังเด็กอยู่ ช่วงเดือน 7 เดือน 8 นี่ล่ำฝนตกทุกวัน ตกหนักด้วย ก็พูดกันเล่นๆ กับน้องว่าถ้าน้ำท่วมเราจะทำยังไง หลังจากนั้นสองสามวันน้ำก็ล้นมาจากน้ำชี ไหลท่วมไปหมด เห็นตรงหัวมบบ้านตาชัยใหม่ ท่วมมิดหลังคาเลย ผมกับที่บ้านก็ขึ้นไปอยู่บนหลังคา เกือบอาทิตย์กว่าน้ำจะลด นาข้าวไม่ต้องพูดถึงเลยพังพินาศทุกไร่ หลังจากน้ำลดเราก็ไม่มีข้าวกินเพราะเอาไม่ทัน ไหลไปกับน้ำหมด คนที่นี้ก็ปลูกข้าวกันทุกที่เลย นึกถึงตอนนั้นแล้วตกใจ ขนาดหลังบ้านที่เป็นสวนกล้วยนี่แต่ก่อนก็ปลูกข้าวไว้กิน (หัวเราะ)...” (คุณพันรัก เกษตรกรในชุมชนชาวนา, 2561: สัมภาษณ์)

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันราวปี พ.ศ. 2525 รัฐบาลได้มีนโยบายกระจายการเข้าถึงระบบสาธารณูปโภคต่างๆ โดยเฉพาะไฟฟ้าและน้ำบาดาล ในชุมชนชาวนา ระบบไฟฟ้าเข้ามาถึงก่อนระบบน้ำบาดาล พบว่า การเข้ามาของระบบไฟฟ้าส่งผลให้คนในชุมชนรับรู้ข่าวสารจากทีวี และที่สำคัญคือ มีหลอดไฟที่ให้แสงสว่างเพิ่มมากขึ้นในชุมชน ทำให้คนในชุมชนรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมากขึ้น จากเดิมที่เคยไปนาพอตะวันตกดินก็กลับบ้าน กลับกลายเป็นการสร้างทางๆ ไปนาและติดไฟส่องสว่างที่เพียงพอ ให้คนในชุมชนสามารถใช้เวลาในท้องนาได้นานยิ่งขึ้น ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2527 น้ำบาดาลบ่อแรกถูกขุดขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคในชุมชน ซึ่งชาวบ้านนำโดยผู้นำชุมชนได้ร่วมมือกับรัฐในการขุดบ่อน้ำบาดาลไว้ให้คนในชุมชนใช้ ซึ่งสร้างความพึงพอใจให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะมีน้ำไว้ใช้อุปโภคบริโภคแล้ว น้ำบางส่วนได้ถูกนำไปใช้สำหรับการทำการเกษตรอีกด้วย ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งที่กล่าวว่า

“...น้ำบาดาลมาพร้อมกับไฟฟ้า ช่วงประมาณปี 25 ไฟฟ้ามาก่อน มีทีวีเครื่องเดียวในหมู่บ้าน เวลาจะดูก็ไปรวมกันดูบ้านยายเหมียน พอไฟฟ้ามาแล้วปีสองปีก็มีน้ำบาดาลมา ตอนแรกจะไม่ได้หรอก เพราะบ้านเราเล็กคนไม่เยอะ แต่พอผู้ใหญ่แก่ก็ดี เดินเรื่องทำเรื่องให้ จนเขามาขุดบ่อบาดาลให้มีน้ำกินน้ำใช้...” (คุณหนูจร เกษตรกรในชุมชนชานา, 2561: สัมภาษณ์)

หลังจากชุมชนมีไฟฟ้าและน้ำบาดาลเรียบร้อยแล้ว ความเจริญและการพัฒนาของชุมชนชานายังมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สืบเนื่องจากนโยบายสนับสนุนการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในช่วงปี พ.ศ. 2530 ทำให้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะเทคโนโลยีประเภทเครื่องทุ่นแรงในการทำนา ซึ่งรถไถนาเดินตาม ถือเป็นเทคโนโลยีการผลิตที่ได้รับความนิยมอย่างมาก เนื่องจากสามารถไถดินได้รวดเร็วและละเอียดกว่าการใช้วัวหรือใช้ควาย ประกอบกับรถไถเดินตามสามารถนำมาประกอบเป็นรถพ่วงขนาดกลาง ไว้ใช้ในการบรรทุกพันธุ์พืช ผลผลิตทางการเกษตร หรือแม้แต่ใช้บรรทุกแรงงานไปทำงานในไร่ นา ส่งผลให้คนในชุมชนส่วนใหญ่เลิกใช้เกวียนและใช้รถไถเดินตามแทน อนึ่งในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันประมาณปี พ.ศ. 2537 อบต. และคนในชุมชนได้ร่วมมือกันขุดคลองส่งน้ำ เพื่อผันน้ำจากลำน้ำชีเข้ามายังพื้นที่ต่างๆ ในชุมชนนับเป็นอีกหนึ่งจุดเปลี่ยนที่สำคัญในด้านการทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมเคยทำนาปีละครั้งในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายนที่เป็นฤดูฝน กลับสามารถทำนาปรังในช่วงฤดูแล้งได้ ทำให้เกษตรกรมีผลผลิตจากการปลูกข้าวเพิ่มมากขึ้นในแต่ละรอบปี อีกทั้งยังสามารถสร้างรายได้จากการขายข้าวนาปรังได้อีกด้วย ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งที่ว่า

“...แต่ก่อนเวลาไปไหน มาไหน เราก็ใช้เกวียนล้อ ไม่มีทรอกรถเยอะแบบนี้ ช่วงปี 2530 ก็มีรถอีแต็ก (รถอีแต่น) หรือรถไถเดินตามนี่ละเข้ามา คนก็เลิกใช้เกวียนไปเอง มีช่วงหนึ่งหลังจากนั้นไม่นานทรอกประมาณ 6-7 ปี มันแล้ง

มากฝนก็ไม่ตก ไม่มีน้ำทำนา ก็เลยพากันทำเรื่องชุดคลองจากน้ำชีเข้ามาใช้ในชุมชน...” (คุณน้อย เกษตรกรในชุมชนชานา, 2561: สัมภาษณ์)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญช่วงสุดท้ายในชุมชนชานาเกิดขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2542 ชาวบ้านประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งและปัญหาความเป็นต่างของน้ำบาดาลอย่าง ในปี พ.ศ. 2543-2544 ได้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ และกระจายโอกาสทางการศึกษาของประชากรในระดับภูมิภาค ซึ่งพื้นที่ตั้งของราชภัฏร้อยเอ็ดต้องอยู่ห่างจากพื้นที่ชุมชนชานาเพียง 3 กิโลเมตรเท่านั้น ประกอบกับช่วงเวลาดังกล่าวหน่วยงานราชการได้กระจายอำนาจผ่านองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้พื้นที่แถบได้รับงบประมาณในการสร้างความเจริญในพื้นที่ โดยเฉพาะในระบบสาธารณสุขปโค และได้เข้าสู่ ‘ภาวะการกลายเป็นเมือง’ และพื้นที่รอบข้างมหาวิทยาลัย รวมทั้ง ตำบลท่าม่วง ได้มีการสร้างถนนลาดยางจากแยกทางหลวงหมายเลข 4024 ตัดผ่านกลางชุมชน ส่วนผลให้ชุมชนมีความเจริญมากยิ่งขึ้นทั้งในด้านการคมนาคม ด้านระบบสาธารณสุขปโค และด้านเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งส่งผลต่อการวิถีชีวิตและวิถีการผลิตของเกษตรกรในชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม นโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจ และคนในชุมชน ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่คนต้องอยู่กับนา เพราะนาเปรียบเสมือนพื้นที่ที่ใช้หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้รูปแบบและวิถีชีวิตจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่นา ยังคงเป็นแหล่งปลูกข้าว ยังคงเป็นแหล่งหาปลา หาพืช และสัตว์หลากหลายชนิด อีกทั้งยังคงแหล่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนในการช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในฤดูทำนา ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คนในชุมชนชานานั้นผูกพันกับนาและการทำนามาอย่างยาวนาน

2. การทำนาภายใต้บริบทประชาคมอาเซียนของชานาในตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ภายใต้บริบทประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ข้าวเป็นอาหารที่มีอิทธิพลต่อชาวอาเซียนในด้านต่างๆ อย่างมาก โดยกลุ่มประเทศอาเซียนมีวัฒนธรรมร่วมกันผ่านข้าว และข้าวจึงเป็นพืชหลักที่ประเทศในกลุ่มนี้สามารถผลิตได้ และยังถือได้ว่าสำคัญต่อการบริโภคในกลุ่มประชากรในภูมิภาคอาเซียน แม้ว่าสัดส่วนการบริโภคจะลดลงเพราะคนมี

รายได้มากขึ้น มีทางเลือกในอาหารประเภทอื่นมากขึ้น แต่การใช้ประโยชน์จากข้าวก็มีมากขึ้น ซึ่งผันแปรกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น (มูลนิธิข้าวไทย, 2558) ดังนั้น การปลูกข้าวจึงถือได้ว่ามีความสำคัญต่อความเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างมาก

ท่ามกลางการเปิดการค้าเสรี ที่สินค้าประเภทต่างๆ สามารถเข้าสู่ตลาดและแข่งขันกันได้อย่างอิสระมากขึ้นนั้น สินค้าประเภทข้าว เป็นสินค้าประเภทอ่อนไหวที่ยังคงภยันตรายอยู่ในระดับหนึ่ง และพบว่ากลุ่ม CLMV ก็คือประเทศที่สามารถผลิตข้าวและเป็นประเทศส่งออกที่สำคัญ นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายชาวนาไทยในการที่จะรักษาตลาดส่งออกของตนเองเช่นกัน การปลูกข้าวหรือการทำอาชีพชาวนานั้น เป็นอาชีพหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าว ย่อมนำมาซึ่งผลกระทบต่อชาวนาทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ และในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะแสดงให้เห็นถึงการทำนาของชาวนาในชุมชนชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ภายใต้ความเป็นประชาคมอาเซียน ว่าชาวนาได้รับผลกระทบใดบ้าง รวมถึงจะต้องมีการเตรียมตัวรับมือหรือปรับตัวอย่างไรบ้าง ซึ่งจะได้กล่าวถึงดังนี้

2.1 การรับรู้ของชาวนาใน ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด

เมื่อกล่าวถึงประชาคมอาเซียนในบริบทของชุมชนชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวนาส่วนใหญ่เคยได้ยินเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน จากช่องทางโทรทัศน์ วิทยุ และมีบางรายที่รู้จักผ่านอินเทอร์เน็ต แต่มีความเข้าใจเกี่ยวกับประชาคมอาเซียนเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น กล่าวคือ เมื่อสอบถามชาวนาในชุมชนชาวนาว่าเคยได้ยินหรือรับรู้อะไรเกี่ยวกับประชาคมอาเซียนบ้างหรือไม่ ชาวนากว่าครึ่งไม่ทราบว่าประชาคมอาเซียนคืออะไร และทำอะไร เกี่ยวข้องกับตนเองอย่างไร หากแต่อีกครึ่งหนึ่งรู้จักและเข้าใจ โดยรู้จักความเป็นประชาคมอาเซียนจากการให้ข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐ การรับฟังข่าวสารจากโทรทัศน์และวิทยุ รวมถึงการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง ผ่านการสอบถามผู้ที่มีความรู้ในชุมชน หรือการค้นจากอินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า “ทราบว่าประชาคมอาเซียนก็คือการค้าขายร่วมกันง่ายๆ ไปมาหาสู่กันง่ายขึ้น” หรือ “การร่วมซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน” นั่นเอง

2.2 ผลกระทบต่อชาวนาไทยในอีสานหลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ในความคิดเห็นของชาวนา การเกิดประชาคมอาเซียนได้ส่งผลกระทบต่อชาวนาของไทยในภาพรวมทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

ผลกระทบเชิงบวก พบว่า ประชาคมอาเซียน อาจมีส่วนช่วยให้ทิศทางการค้าข้าวมีราคาดีขึ้นหากมีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากเดิมให้เป็นพันธุ์ข้าวใหม่ที่มีคุณภาพปลูกง่ายและได้ผลผลิตสูง ซึ่งในส่วนนี้ชาวนาจะต้องมีส่วนร่วมในการปรับตัว เพื่อสร้างโอกาสทางการตลาดให้กับตน นอกจากนี้ยังเห็นว่า การเกิดประชาคมอาเซียนจะช่วยกระตุ้นให้ภาครัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่ชนบทและการปลูกข้าวมากขึ้น เนื่องจากข้าวเป็นพืชส่งออกหลักของประเทศ และยังเป็นที่ต้องการบริโภคของประเทศต่างๆ ในกลุ่มประเทศอาเซียนด้วย โดยการช่วยเหลือของรัฐบาลจะออกมาในรูปของการให้ความรู้กับชาวนาเพิ่มเติมในด้านการทำนา เช่น การเตรียมแปลงนาที่จะช่วยให้ได้ข้าวที่ดีทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ การใช้เกษตรอินทรีย์แทนสารเคมี เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าจะช่วยให้ชาวนาเกิดการปรับตัว รู้เท่าทันสถานการณ์โลก ในขณะที่เดียวกันก็สามารถที่จะผลิตข้าวของตนให้เป็นข้าวที่มีคุณภาพ และได้ตามมาตรฐานความต้องการในตลาดอาเซียนได้

การเป็นประชาคมอาเซียน จึงถือเป็นโอกาสหนึ่งของชาวนา ที่จะผลิตข้าวและขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนได้ เช่นเดียวกับที่นักวิชาการได้ชี้ให้เห็นว่าในแง่ของผลดีของความเป็ประชาคมนั้น ถือได้ว่าเป็นโอกาสทองที่จะสร้างฐานในการผลิตและส่งออกให้กับเกษตรกรหรือชาวนาไทย เนื่องจากข้าวถือเป็นอาหารหลักของคนในกลุ่มประเทศอาเซียน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าเกษตรกรหรือชาวนาไทยจะสามารถปรับตัว และฉกฉวยโอกาสเหล่านี้ไว้ได้หรือไม่ โดยหากชาวนาไทยเรียนรู้ที่จะปรับตัวและพัฒนาศักยภาพของตนอย่างสม่ำเสมอ ก็ย่อมมีโอกาสหรือมีความเป็นไปได้มากที่ชาวนาไทยจะได้ขยับจากเกษตรกรผู้ยากไร้ เข้าสู่บทบาทฐานะของชาวนารายได้ปานกลางหรือรายได้สูงในอนาคตได้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาในมิติของชุมชนชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ก็อาจกล่าวได้ว่าหากชาวนาในพื้นที่ยังคงสามารถรักษาหรือเพิ่มคุณภาพของข้าวได้ ก็ย่อมมีโอกาสมากในการสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับครัวเรือนของตน

ผลกระทบเชิงลบ การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนจะส่งผลกระทบอย่างมากต่อราคาข้าว นั่นคือ ราคาข้าวอาจจะตกต่ำลง เนื่องจากชาวนาจะผลิตข้าวเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ตลาดข้าวจะกว้างขึ้น จะเกิดการแข่งขันการส่งออกข้าวของประเทศต่างๆ ที่มีคุณภาพใกล้เคียงกัน ในนัยนี้หากเกษตรกรหรือชาวนาไทยปลูกข้าวจำนวนมาก ก็จะทำให้ราคาข้าวในประเทศต่ำลง พ่อค้าคนกลางจะกดราคาข้าวกับชาวนามากขึ้น ในขณะที่นโยบายการช่วยเหลือของรัฐบาล อาทิ การประกันราคาข้าว ก็ยังไม่อาจช่วยเหลือชาวนา หรือเป็นทางออกที่ดีที่สุดให้กับชาวนาได้ อีกทั้ง การที่ประเทศไทยเริ่มมีการจ้างแรงงานด้วยค่าจ้างที่สูงขึ้นในปัจจุบัน ทำให้การลงทุนผลิตทางการเกษตรจำเป็นต้องใช้ต้นทุนที่สูงขึ้น แต่เมื่อเปิดประชาคมอาเซียนที่มีการแข่งขันในด้านการส่งออกข้าวแล้ว ก็ย่อมส่งผลให้ชาวนาขายข้าวได้ราคาที่ต่ำลงด้วย การลงทุนที่แปรผกผันกับผลตอบแทนเช่นนี้อาจนำมาซึ่งปัญหาให้ชาวนามากขึ้นในอนาคต ซึ่งในประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลได้เสนอว่าภาครัฐควรจะพิจารณาวางแผนการส่งออกสินค้าข้าวให้เหมาะสม โดยควรส่งเสริมและสร้างตลาดข้าวขนาดใหญ่ให้กับเกษตรกรไทยในประชาคมอาเซียน ในขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้ชาวนาปลูกข้าวที่มีคุณภาพ และมีจุดเด่นเป็นที่ต้องการในตลาด โดยอาจใช้หลักการทำเกษตรรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมภาคการเกษตร เช่น การใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังเช่น ที่คุณทองสุข ชาวนาผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า

“...เมื่อเราอยากให้ของของเรามีคุณภาพ เราก็ต้องปรับเปลี่ยนความคิดใหม่ เหมือนอย่างที่เป็นหลวงรัชกาลที่ 9 ท่านได้กล่าวว่า ให้ปรับเปลี่ยนตามทฤษฎีใหม่ คือหลัก 3 ป คือ ป. ที่หนึ่งปรับเปลี่ยนความคิด ป.สองปรับเปลี่ยนพันธุ์พืช และ ป.ที่สาม ปรับเปลี่ยนราคา เพราะถ้าเราคิดว่าจะใช้แบบเก่าๆ ก็จะไม่ไหว ต้องปรับเปลี่ยนความคิดว่า พันธุ์ข้าวไหนดี ถ้าพันธุ์ไม่ดีก็ต้องเปลี่ยน การเปลี่ยนพันธุ์ก็คือควรเอาพันธุ์ใหม่ๆ มาต่อสู้กับตลาดต่างประเทศ...” (คุณทองสุข, 2561: สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักรัฐศาสตร์ ยังพบว่า การเปิดประชาคมอาเซียน หากพิจารณาให้ดีเมื่อนำมาซึ่งข้อดี หากแต่ก็ได้ทำให้เกิดข้อจำกัดและอาจสร้างอุปสรรคในการผลิตและส่งออกให้กับชาวนาไทยไม่น้อยเช่นกัน กล่าวคือ

แม้ว่าไทยจะเป็นประเทศผู้ผลิตข้าวและส่งออกข้าวเป็นหลักของโลก แต่ในความเป็นจริงนั้นประเทศไทยไม่ได้เป็นประเทศเดียวในอาเซียนที่มีศักยภาพในการผลิตข้าวและสามารถส่งออกได้ จะเห็นว่ามีประเทศเพื่อนบ้านของไทยหลายประเทศที่เป็นทั้งคู่แข่งและคู่ค้าข้าวของไทยในปัจจุบัน อาทิ เวียดนาม พม่า ลาว อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และกัมพูชา ในวันนี้แสดงให้เห็นว่า ขาวนาไทยมีคู่แข่งด้านการผลิตข้าวจำนวนมาก ในขณะที่ในระดับประเทศก็จะพบว่าประเทศไทยได้มีคู่แข่งทางการค้าที่มีศักยภาพการผลิตและส่งออกข้าวมากขึ้นด้วย สอดคล้องกับที่ได้มีนักวิชาการทำการวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับขาวนาภายใต้ประชาคมอาเซียนไว้อย่างน่าสนใจ คือ “หายนะที่ใหญ่หลวงจะตกกับพี่น้องขาวนาไทย เพราะจากข้อมูลเปรียบเทียบทั้งในแง่ต้นทุนการผลิต และผลผลิตต่อไร่ ข้าวไทยของเราด้อยประสิทธิภาพกว่าประเทศอื่นในอาเซียนที่ส่งออกข้าวเป็นสินค้าหลักอยู่มาก โดยเฉพาะในเวียดนาม และพม่า ข้อมูลต้นทุนการทำนาในปี พ.ศ. 2555 พบว่าขาวนามีต้นทุนในการทำนาเฉลี่ยตันละ 9,763 บาท ส่วนขาวนาเวียดนามและพม่ามีต้นทุนการทำนาเฉลี่ยตันละ 4,070 บาท และ 7,121 บาท ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าขาวนาไทยมีต้นทุนการผลิตที่สูงกว่าขาวนาเวียดนามและขาวนาพม่า ในขณะที่ผลผลิตต่อไร่ของไทยก็ต่ำกว่าของเวียดนามด้วย โดยของไทยอยู่ที่ 450 บาทต่อตัน ในขณะที่ผลผลิตต่อไร่ของเวียดนามอยู่ที่ 900 กิโลกรัมต่อไร่” (คมชัดลึก, 2557)

เช่นเดียวกันนโยบายของความเป็นประชาคมอาเซียน ยังได้ส่งผลต่อแรงงานในภาคเกษตรที่ได้เกิดการย้ายถิ่นออกจากชุมชนมากขึ้น และการที่คนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพเกษตร อันเนื่องมาจากการได้รับค่าตอบแทนต่ำ ประกอบกับคนรุ่นใหม่มีทางเลือกมากขึ้นจากการมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น จึงทำให้แรงงานภาคเกษตรได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ดังกล่าว ดังรายงานผลกระทบของแรงงานภาคการเกษตรของไทยกับการเปิดประชาคมอาเซียน ที่พบว่า ภาคเกษตรไม่เพียงเป็นแหล่งวัตถุดิบหรือต้นน้ำสำหรับการแปรรูปอุตสาหกรรมเกษตร แต่ยังถือได้ว่าภาคเกษตรเป็นตลาดแรงงานที่ใหญ่ที่สุด โดยมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 35 ของการจ้างงานของประเทศ อย่างไรก็ตามสภาพจำนวนแรงงานในภาคเกษตรปัจจุบันเมื่อเทียบกับ 10 ปีก่อนหน้า ลดลงถึง 1.5 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 1 ต่อปี ขณะที่คนที่ทำงานภาคนี้มีรายได้ต่ำที่สุด เนื่องจากมีผลผลิตที่ไม่

แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำผันผวน กอปรกับการที่เกษตรกรเป็นกลุ่มคนที่มีอายุมากขึ้น (ร้อยละ 43.0 อายุมากกว่า 50 ปี) และเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาต่ำ (มากกว่าร้อยละ 74.0 จบประถมศึกษาหรือต่ำกว่า) ทำให้คนทำเกษตรตกอยู่ในสภาวะของความยากจน คนรุ่นหลังไม่ให้ความสนใจ เพราะเป็นตลาดแรงงาน 3D คือ ทำงานยากลำบาก ต่ำต้อย และอันตราย ซึ่งจากสาเหตุเหล่านี้ทำให้คนทำงานภาคเกษตรลดน้อยลงมาก ประเทศไทยจึงต้องพึ่งพาแรงงานรับจ้างมากขึ้น โดยการอาศัยแรงงานเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปัจจุบันที่พบว่า ประเทศไทยต้องจ้างแรงงานต่างด้าวในระดับล่างเกือบสามล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 95.0 โดยเป็นแรงงานทักษะต่ำจากจำนวนแรงงานทั้งหมดที่มีการขึ้นทะเบียนไว้ในปี 258 เป็นแรงงานภาคเกษตรถึง 658,877 คน หรือร้อยละ 22.0 ของแรงงานต่างด้าวทั้งหมดที่ไทยผ่อนผันให้ทำงานจากประเทศในอาเซียน คือ ประเทศเมียนมาร์ ประเทศสปป.ลาว และประเทศกัมพูชา (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2558)

ด้วยเหตุผลข้างต้น ประกอบกับสถานการณ์ในชุมชนชาวนาที่ พบว่า คนในชุมชนมีการย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกภาคเกษตร ในพื้นที่เขตเมืองหรือนอกชุมชนอย่างต่อเนื่องนั้น เป็นการตอกย้ำให้เห็นอย่างชัดเจนถึงผลอันเนื่องมาจากการเปิดประชาคมอาเซียน ที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจและการจ้างงานมากขึ้น โดยแรงงานในชุมชนมีช่องทางในการทำงานที่หลากหลายขึ้น ทำให้มีสัดส่วนการทำงานที่น้อยลง และเลือกที่จะไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้น เนื่องจากการมีรายได้ที่ดีกว่า และสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับพวกเขาได้มากกว่าการทำเกษตรหรือทำนา ที่มีความเสี่ยงกับสภาพอากาศที่ไม่แน่นอน การต้องเผชิญกับปัญหาการเพาะปลูกต่างๆ รวมถึงราคาของผลผลิตข้าวที่ขึ้นกับราคาตลาด และไม่คงที่นั่นเอง

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในระดับพื้นที่ของชุมชนชาวนา จะเห็นว่า ความเป็นประชาคมอาเซียนไม่ได้ส่งผลกับชาวนาในพื้นที่นี้โดยตรงมากนัก เนื่องจากชาวนาในชุมชนชาวนายังคงทำการผลิตในลักษณะเดิม แม้จะมุ่งเน้นเพื่อขาย หากแต่ก็ยังไม่ได้ทำเป็นธุรกิจ โดยจะเห็นว่าชาวนาทำการผลิตข้าวตามฤดูกาลเป็นหลัก เมื่อได้ผลผลิตแล้วก็จะทำการขายออกสู่ตลาด ซึ่งถูกควบคุมราคาผลผลิตโดยกลไกการตลาดโลกอีกต่อหนึ่ง เมื่อทำการขายผ่านพ่อค้าคนกลางก็ย่อมถูกกดราคา ได้ราคาผลผลิตไม่คุ้มต้นทุนที่ได้ลงทุนไป ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่าจะมีเพียงความกระตือรือร้นในช่วงแรกของการกระแส

การเป็นประชาคมอาเซียนเท่านั้น คือ ช่วงปลายปี พ.ศ. 2557 ถึงต้นปี พ.ศ. 2558 ที่มีการกล่าวถึงประชาคมอาเซียนอย่างแพร่หลาย ทั้งในด้านการศึกษา อาชีพ การเคลื่อนย้ายแรงงาน รวมไปถึงในด้านการเกษตรด้วย ผ่านช่องทางโทรทัศน์ วิทยุ รวมถึงเว็บไซต์และช่องทางการประชาสัมพันธ์ต่างๆ เท่านั้น ที่ทำให้ชาวนาได้มีโอกาสรับรู้การเปลี่ยนแปลงของสังคมผ่านช่องทางดังกล่าว แต่ในช่วงหลังกลับพบว่าแรงกระตุ้นหรือกระแสดังกล่าวกลับไม่ค่อยได้รับความสนใจมากนัก ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้เล่าว่าการซึมซับความเป็นประชาคมอาเซียนของชาวนาในชุมชนชาวนานั้น ยังถือได้ว่าอยู่ในสัดส่วนที่น้อยมาก เพราะเพิ่งเริ่มการเข้าสู่ระยะเปลี่ยนผ่าน มีเพียงคนบางกลุ่มเท่านั้นที่เข้าถึงและปรับตัวตาม หากแต่คนส่วนใหญ่ก็ยังคงมีวิถีชีวิตแบบเดิมไม่ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงมากนัก แม้ว่าภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ จะมีความพยายามในการกระตุ้นในระยะก่อนการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน อาทิ การเกิดนโยบายพัฒนาต่างๆ เป็นต้น

ในพื้นที่ชุมชนชาวนาได้เกิดความพยายามในการผลักดันนโยบายการดำเนินงานแบบอินทรีย์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านการทำงานที่ไม่ปลดปล่อยอันมีต้นทุนสูง ไปสู่การทำงานที่พยายามที่จะลดต้นทุนการผลิต และสร้างความปลอดภัย ตลอดจนสามารถสร้างความมั่นคงให้กับชาวนาได้ ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยสร้างความมั่นใจในความปลอดภัยของผลผลิตข้าวให้กับผู้บริโภคได้ด้วย หากแต่นโยบายดังกล่าวยังไม่เป็นรูปเป็นร่างมากนักเนื่องจากชาวนายังขาดความเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว อีกทั้งการทำงานแบบอินทรีย์จะต้องให้ความสำคัญกับมาตรฐานความปลอดภัยที่จะต้องได้รับการรับรองจากระดับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติหรือระดับสากล ในด้านการผลิตจำเป็นต้องมีกระบวนการที่ได้มาตรฐาน ได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ จึงจะสามารถที่จะก้าวสู่สากลหรือทำการส่งออกผลผลิตข้าวได้ ซึ่งในจุดนี้ชาวนาในชุมชนชาวนายังไม่สามารถปฏิบัติได้หรือปฏิบัติได้ยาก โดยมีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่ทำตามภายใต้วิธีคิดว่า “เขามีนโยบายให้ทำก็ทำ” อย่างไรก็ตามจากการสังเกตพื้นที่และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลพบว่า ชาวนาที่ผลิตข้าวปลอดภัยมีสาเหตุที่ทำให้ผลิตอยู่ 2 รูปแบบ คือ การมีปัญหาสุขภาพ และการมีต้นทุนที่สูง

รูปแบบแรก คือ การที่ชาวนาบางกลุ่มทำการผลิตข้าวปลอดภัยเนื่องจากภาวะความเจ็บป่วยของสมาชิกในครัวเรือน คือ กรณีของชาวนารายหนึ่งที่คนในครอบครัวป่วย เมื่อไปพบแพทย์ก็ได้ทราบว่ามีสารเคมีสะสมในกระแสเลือดสูง จึงได้

เปลี่ยนการผลิตข้าวของตนมาเป็นการปลูกข้าวปลอดภัย โดยการลดการใช้สารเคมีมากขึ้น รมมีตระวังในขั้นตอนหรือกระบวนการผลิตข้าว เพื่อให้ได้ข้าวที่มีคุณภาพและปลอดสารเคมีให้คุณค่าทางสารอาหารกับผู้บริโภค

เช่นเดียวกับ รูปแบบที่สอง คือ การที่ชาวนาค้นพบว่าการผลิตข้าวในปัจจุบันใช้ต้นทุนการผลิตที่สูง เนื่องจากมีการใช้ปุ๋ย สารเคมี หรือยาฆ่าแมลงในปริมาณที่สูงขึ้น เพื่อให้ได้ข้าวในปริมาณมาก ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้ทำให้ชาวนาบางราย (ซึ่งเป็นส่วนน้อย) ตัดสินใจปรับเปลี่ยนการผลิตของตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังพบว่าแม้ชาวนาจะลดการใช้สารเคมี หากแต่พวกเขาก็ยังไม่อาจจะทิ้งการใช้ปุ๋ยเคมีในระบบเกษตรของตนได้ นั่นเป็นเพราะระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป การจะทำนาให้ได้ผลนั้นไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันทีทันใด ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าการจะเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจำเป็นต้องใช้เวลา และให้ชาวนาได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงจนนำมาซึ่งความพร้อมที่จะปรับตัวด้วยตนเอง เพื่อที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของชาวนา ก่อน จึงจะสามารถนำชาวนาเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้อย่างเต็มตัว ดังที่ผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรได้กล่าวว่า

“...วิถีคิดของเกษตรกรคือปัญหาใหญ่ ไม่ว่าจะชาวนาท่าม่วงหรือชาวนาที่ไหนก็ตาม เพราะการทำนาแบบปลอดภัยมันมีแค่บางกลุ่ม มันไม่ได้กระจายตัวและทุกคนไปอย่างเป็นรูปธรรม หรือเป็นทิศทางแนวเดียวกัน ตรงนี้มันจะต้องอาศัยเวลาค่อยๆ เปลี่ยนแปลงปรับปรุงกันไป ชาวนาต้องเริ่มเปลี่ยนแปลงตัวเอง ถึงเขาไม่ฉีดพ่นสารเคมี แต่ก็ไม่สามารถทิ้งปุ๋ยเคมีได้ ตรงนี้ต้องมาช่วยกัน...” (คุณสุชาติ, 2561: สัมภาษณ์)

ดังนั้น ความเป็นประชาคมอาเซียนในมิตินี้จึงยังไม่ได้ส่งผลต่อชาวนาในชุมชนชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด โดยตรงมากนัก เพียงแต่ส่งผลในระดับนโยบายการพัฒนาในภาคส่วนต่างๆ ซึ่งมีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนและเปลี่ยนแปลงชาวนาเพียงบางมิติ รวมถึงผลในด้านของแรงงานที่กระแสการพัฒนาได้ส่งผลให้แรงงานในภาคเกษตรเกิดการย้ายถิ่นไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้นเท่านั้น

2.3 ปัญหาอุปสรรคและการปรับตัวของชาวนาในยุคหลังเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคและการปรับตัวในการทำนาของชาวนาในชุมชนชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด พบว่า ชาวนาส่วนใหญ่ประสบปัญหาและการปรับตัวใน 4 ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านการจัดการ และปัญหานี้สิน ซึ่งเป็นปัญหาที่ชาวนาได้เผชิญมาอย่างยาวนาน อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน มาสู่การผลิตเพื่อขายสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนในปัจจุบัน ประกอบกับการมีเทคโนโลยี และวิทยาการสมัยใหม่ที่มีมากขึ้น ทำให้ชาวนาต้องปรับตัวตามการพัฒนาดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) **ปัญหาด้านการผลิต** จากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่ประสบปัญหาเนื่องจากปุ๋ยเคมีราคาสูง ปัญหาด้านแรงงานไม่เพียงพอ ทำให้ต้องจ้างแรงงานนอกครัวเรือน ซึ่งค่าจ้างแรงงานค่อนข้างสูงทำให้ครัวเรือนชาวนาเกิดปัญหาในด้านรายจ่าย รวมถึงการประสบปัญหาน้ำท่วมในแต่ละปี สภาพปัญหาและแนวทางการป้องกันแก้ปัญหาการทำนา มีดังนี้

1.1) **ปัญหาปุ๋ยเคมี** พบว่า ปัจจุบันชาวนาในชุมชนชาวนามีการใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ มีปริมาณมาก และได้น้ำหนักที่ดี โดยบางรายมีการบำรุงข้าวโดยการลงปุ๋ยหลายรอบ ทำให้ต้องใช้ปุ๋ยในการทำนาในปริมาณมาก แต่ด้วยราคาปุ๋ยที่มีราคาค่อนข้างสูง จึงส่งผลกระทบต่อชาวนาในด้านของการนำเงินมาลงทุนซื้อปุ๋ย โดยในส่วนนี้ผู้ให้ข้อมูลได้พยายามชี้ให้เห็นว่า **การปรับตัวของชาวนา** แม้ชาวนาจะพยายามลดหรืองดการใช้ปุ๋ยเคมี แต่เนื่องด้วยสภาพดินที่เคยได้รับสารเคมีมาตลอด ทำให้ไม่อาจหลีกเลี่ยงการใส่ปุ๋ยได้เลย เพราะจะส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าวในปีนั้นๆ ซึ่งชาวนาไม่อาจเสี่ยงต่อการได้ผลผลิตที่ไม่คุ้มการลงทุนได้ เนื่องจากการทำนาเป็นรายได้ต่อปีของชาวนา หากไม่มีรายได้ในส่วนนี้ก็อาจส่งผลให้ครัวเรือนประสบปัญหาได้ ดังนั้น จึงยังคงมีชาวนาจำนวนมากใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนาข้าวอยู่

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาปุ๋ยเคมีราคาสูงนี้ ชาวนาบางส่วนอาศัยวิธีการลดปริมาณปุ๋ยเคมี หรือหันไปใช้ปุ๋ยชนิดอื่นที่มีราคาถูกกว่า อย่างไรก็ตาม

ก็ตามวิธีการหรือแนวทางนี้ไม่สามารถกระทำได้อย่างทันทีทันใด ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่าการปรับเปลี่ยนจะต้องค่อยเป็นค่อยไป และมีภาพต่อความสำเร็จให้กับชวานาก่อนจึงจะได้รับความสนใจและยอมรับตัวจากชวานา

1.2) ปัญหาด้านแรงงาน พบว่า จากการที่แรงงานบางส่วนในชุมชนมีการย้ายถิ่นออกไปทำงานในเขตเมืองมากขึ้นนั้น ทำให้แรงงานภาคเกษตรในครัวเรือนลดลงตามไปด้วย ชวานาจึงประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานในครัวเรือน และต้องทำการจ้างแรงงานภาคการเกษตรนอกครัวเรือน ซึ่งปัจจุบันมีอัตราค่าจ้างที่สูงขึ้นทั้งจากนโยบายแรงงานขั้นต่ำ 300 บาท และการพัฒนาด้านต่างๆ ที่ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ครัวเรือนประสบปัญหาในด้านของค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งไม่แน่ว่าผลผลิตที่ได้จะสามารถชดเชยต้นทุนดังกล่าวได้หรือไม่

จากปัญหาดังกล่าว มีแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหาคือ **การปรับตัวของชวานา** ในชุมชนชวานาเลือกใช้วิธีการทำนาที่ใช้แรงงานน้อยกว่า นั่นคือ การทำนาหว่าน และหากต้องใช้แรงงานก็อาจจะทำการต่อรองราคา หรือบางรายก็จะใช้การจ้างญาติพี่น้องของตน ซึ่งอาจจะได้ราคาที่ถูกกว่าการจ้างคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน แต่ทั้งนี้ชวานาที่เป็นเจ้าของนาก็ยังต้องรับผิดชอบในเรื่องของอาหารกลางวันให้กับแรงงานด้วย

1.3) ปัญหาน้ำท่วม พบว่า ในบางปีที่น้ำฝนมีปริมาณมากส่งผลให้แหล่งน้ำต่างๆ ไม่เพียงพอที่จะกักเก็บน้ำ เกิดปัญหาน้ำท่วมผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรหรือชวานา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผลผลิตเสียหาย และสร้างปัญหาให้กับชวานาเป็นอย่างมาก แม้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการชดเชยค่าเสียหายเพื่อเป็นการช่วยเหลือชวานาที่ประสบภัยแต่ละคนตามสัดส่วนการได้รับความเสียหาย หากแต่เมื่อเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ควรได้แล้ว ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ครัวเรือนชวานาหลุดพ้นจากปัญหาได้ ดังนั้นในแต่ละปีชวานาจึงมีความเสี่ยงอย่างมากต่อปัญหาน้ำท่วม ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่อาจควบคุมหลีกเลี่ยงได้หรือกระทำได้อย่าง

จากปัญหาดังกล่าว ชวานาในชุมชนชวานามีแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคือ มีการปรับตัวโดย การติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการพยากรณ์อากาศ และปริมาณน้ำฝนในแต่ละครั้ง หากปีใดมีแนวโน้มมีฝนดี มีน้ำฝนปริมาณมาก ชวานาก็อาจจะวางแผนการทำนาดำมากกว่าการทำนาหว่าน หรืออาจจะ

ร่อนทำให้ช้ากว่าทุกปี หรือรีบทำให้เร็วขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิจารณ์และประสบการณ์ของชาวนาด้วย

2) ปัญหาด้านการตลาด เป็นปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากการเติบโตของระบบเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากที่ผ่านมาชาวนาไทยได้ถูกกำหนดให้เข้าสู่ระบบทุนหรือระบบตลาด โดยที่ชาวนาเองไม่มีสิทธิ์ที่จะเข้าไปกำหนดทิศทางใดๆ หากแต่ต้องอยู่ภายใต้การปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบดังกล่าว นำมาซึ่งปัญหาต่อชาวนาหลายประการ ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวนาในชุมชนชาวนาประสบปัญหาด้านการตลาดในหลายลักษณะ ได้แก่ ปัญหาการถูกกดราคา เนื่องจากข้าวที่ผลิตได้มีคุณภาพต่ำ ความชื้นสูง ปัญหาราคาข้าวตกต่ำเมื่อเทียบกับราคาปัจจัยการผลิต และชาวนายังขาดอำนาจในการต่อรอง ทำให้ชาวนายังคงประสบปัญหาความยากจนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีสภาพปัญหาและแนวทางการป้องกันแก้ปัญหาการทำนา และทำการปรับตัว ดังนี้

2.1) ปัญหาการถูกกดราคา พบว่า ชาวนาในชุมชนชาวนาประสบปัญหาข้าวมีความชื้นสูง เนื่องจากบางปีมีฝนตกในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว การมีแรงงานในครัวเรือนน้อย ทำให้ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวไม่ทัน ทำให้ประสบปัญหาข้าวแฉในน้ำ เกิดความเปียกชื้น ประกอบกับการใช้รถเกี่ยว ทำให้ข้าวเปลือกที่ได้มีการอมน้ำ หากไม่ทำการตากข้าวให้แห้งก็จะทำให้มีค่าความชื้นสูง และถูกกดราคาได้ง่าย คือ ได้ราคาต่ำกว่าราคาสลัด

จากปัญหาข้างต้น ชาวนาในชุมชนมีแนวทางในการแก้ปัญหาและการปรับตัวโดยการตากข้าวก่อนที่จะนำไปขาย

2.2) ปัญหาราคาข้าวตกต่ำ กล่าวคือ เมื่อเทียบกับราคาปัจจัยการผลิตแล้ว ข้าวที่ขายได้กับมีราคาที่ตกต่ำกว่า บางรายได้ผลผลิตข้าวไม่คุ้มที่ลงทุนไป จึงทำให้เกิดปัญหารายได้ไม่คุ้มทุน โดยจากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวนาในชุมชนชาวนามีการลงทุนที่ค่อนข้างสูงจากการใช้ปุ๋ยเคมี และการจ้างแรงงานนอกครัวเรือน แต่เมื่อขายผลผลิตข้าวแล้วกลับได้ราคาข้าวที่เสี่ยงต่อความไม่คุ้มกับการลงทุน เนื่องจากในระยะหลังราคาข้าวค่อนข้างตกต่ำ สร้างปัญหาให้กับชาวนาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อชาวนาไม่อาจต่อรองราคาได้ เนื่องจากการกำหนดราคาที่เป็นมาตรฐานตามกลไกตลาด จึงทำให้ชาวนาขาดอำนาจในการต่อรอง

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหา และการปรับตัวในเบื้องต้นชาวนาในชุมชนชาวนาใช้วิธีการพยายามลดต้นทุนการผลิต เพื่อให้มีความคุ้มทุนระหว่างการลงทุนปัจจัยการผลิตกับราคาผลผลิตข้าวที่สามารถขายได้ให้ได้มากที่สุด ส่วนกรณีของการต่อรองราคานั้น พบว่า ชาวนายังไม่ได้มีแนวทางที่ชัดเจนมากนัก และยังไม่ได้นำมาปฏิบัติ หากแต่เป็นเพียงแนวความคิด ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวนาที่ให้ข้อมูลเห็นว่า หากชาวนาต้องการที่จะต่อรองราคาข้าวให้ได้ผลสำเร็จนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรวมตัวกัน และพูดคุยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมีเหตุผล เพื่อให้หาแนวทางแก้ไขที่สมฤทธิ์ผลร่วมกัน ในขณะเดียวกันชาวนาเองก็จะต้องผลิตข้าวให้ได้คุณภาพมากขึ้น เพื่อที่โรงสีจะได้ไม่สามารถกดราคาข้าวได้

3) ปัญหาด้านการจัดการ โดยจากการสัมภาษณ์ พบว่า ชาวนาในชุมชนชาวนาบางรายมีปัญหาในด้านของการต้องเช่าที่ดินทำนา เนื่องจากชาวนาบางรายไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยชาวนาต้องนำผลผลิตส่วนหนึ่งไปจ่ายค่าเช่าที่นา นอกจากนี้ยังพบว่า มีชาวนาบางส่วนที่ทำงานอื่นควบคู่ไปกับการทำนาด้วย อาทิ สามีรับราชการ ภรรยาเย็บผ้าหรือทำงานโรงงาน หรือกรณีที่ชาวนาออกไปทำงานรับจ้างนอกชุมชนในช่วงระหว่างรอการเก็บเกี่ยว เป็นผลให้ไม่มีเวลาในการดูแลไร่นา และผันตัวเองมาสู่การทำนาแบบปล่อยปละละเลย ไม่มีการกำจัดวัชพืชหรือดูแลไม่ให้มีศัตรูพืชต่างๆ ผลผลิตข้าวจึงไม่เติบโตและได้คุณภาพเท่าที่ควร และส่งผลต่อน้ำหนักและราคาของผลผลิตที่ขายได้อีกด้วย

ในส่วนของแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหา และการปรับตัว พบว่า ในส่วนของการเช่าที่นาชาวนาในชุมชนอาศัยการเจรจาต่อรองเพื่อขอลดราคาเช่าที่ดินทำนากับเจ้าของที่ ซึ่งเป็นคนในชุมชน ทำให้สามารถที่จะตัดค่าใช้จ่ายบางส่วนออกไปได้ และพบว่าคนกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับการทำนาอย่างมาก โดยจะให้ความสนใจดูแลไร่นาเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพ อันจะนำไปสู่การขายข้าวได้ราคาดีขึ้นต่อไป รวมถึงมีการปลูกผักสวนครัวอื่นๆ ผสมผสานไปด้วย เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยมีทั้งนำมาบริโภคในครัวเรือนและนำส่วนที่เหลือไปขายในตลาดชุมชน ในขณะที่กลุ่มชาวนาที่ไม่มีเวลาในการดูแลไร่นาได้อาศัยวิธีการจ้างแรงงานภาคการเกษตรมาช่วย โดยได้นำรายได้จากการทำนาจ้างนอกภาคการเกษตรนั้นมาเป็น

ทุนสนับสนุน ถือเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างการทำงานนอกภาคเกษตรกับการจ้างแรงงานในภาคการเกษตรเพื่อชดเชยกันและกันนั่นเอง

4) ปัญหาหนี้สิน เป็นปัญหาที่เกษตรกรชาวนาในทุกพื้นที่ต้องประสบ อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ อาทิ การมีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช การใช้เครื่องมือเครื่องจักรสมัยใหม่ รวมถึงการจ้างแรงงานนอกครัวเรือนในหลายขั้นตอน ยิ่งทำให้ชาวนาต้องแบกรับต้นทุนที่สูงขึ้นอย่างมาก ในขณะเดียวกันชาวนายังต้องใช้ทุนทรัพย์ในการสนับสนุนสมาชิกในครัวเรือนอีกด้วย ทั้งในด้านการศึกษาของบุตรหลาน ค่าใช้จ่ายการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน และยังรวมถึงค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งทำให้ชาวนามีภาระด้านค่าใช้จ่ายที่สูงมาก กล่าวคือ ในขณะที่ชาวนามีรายได้จากการขายข้าว หากแต่ราคาข้าวที่ตกต่ำลงทำให้ชาวนาไม่ได้รับรายได้มากเท่าที่ควร จึงทำให้หลายครัวเรือนไม่มีทางเลือกและเข้าสู่การกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ เพื่อนำมาใช้จ่ายในครัวเรือน และใช้เป็นค่าลงทุนในครั้งต่อไป จนเกิดเป็นปัญหาเรื้อรังดังที่เห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน

สำหรับแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหาและการปรับตัว พบว่าชาวนาในชุมชนชาวนาพยายามที่จะไม่ก่อหนี้เพิ่ม หรือหากจำเป็นต้องกู้เงินก็จะใช้การกู้เงินในระบบ มีการวางแผนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนหารายได้เสริมและลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน อีกทั้งยังส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนทำการออมเงินเพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายในยามฉุกเฉินอีกด้วย

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาจะเห็นว่า ความเป็นประชาคมอาเซียนอาจยังไม่ได้ส่งผลต่อชาวนาในชุมชนชาวนา ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยตรงมากนัก ชาวนามีความรู้ในด้านประชาคมอาเซียนน้อยมาก แต่อย่างไรก็ดี พบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่ประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนก็มีทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยด้านบวก การเป็นประชาคมอาเซียนอาจมีส่วนช่วยให้ทิศทางการค้าข้าวมีราคาดีขึ้นหากมีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าวจากเดิมให้เป็นพันธุ์ข้าวใหม่ที่มีคุณภาพ ปลูกง่ายและได้ผลผลิตสูง สำหรับด้านลบ อาจทำให้ราคาข้าวตกต่ำลง เนื่องจากชาวนาจะผลิตข้าว

เพิ่มขึ้นจำนวนมาก ตลาดข้าวจะกว้างขึ้น จะเกิดการแข่งขันการส่งออกข้าวของประเทศต่างๆ ที่มีคุณภาพใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ ขาวนาในชุมชนขาวนา ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันประสบปัญหาหลายประการ และมีการปรับตัวทั้งในด้านของ ภัยธรรมชาติ การลงทุน รวมถึงผลอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาทางการเกษตร และการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ

จากปัญหาความเสี่ยงของขาวนาในชุมชนขาวนา ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าขาวนาส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการทำนาสมัยใหม่ ทั้งเรื่องพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับลักษณะดินแต่ละชนิด ผลกระทบทางตรงและทางอ้อมจากการใช้สารเคมีในระยะยาว รวมถึงการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเองให้สามารถปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชนจึงควรมีการจัดอบรมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับขาวนา ให้ขาวนาสามารถนำความรู้สมัยใหม่ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าในชุมชนมีการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่น แต่ยังขาดความเข้มแข็งของกลุ่ม ดังนั้นหน่วยงานรัฐท้องถิ่นที่น่าจะมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลภายในชุมชนขาวนา ตำบลท่าม่วง จึงควรที่จะสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ เพื่อให้สะดวกต่อการบริหารจัดการ อีกทั้ง ยังเป็นการทำให้กลุ่มเข้มแข็งขึ้น และอาจจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายขาวนาในระดับเขตได้อีกด้วย

จากผลการศึกษา ชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงและความเปราะบางของขาวนาในชุมชนขาวนา ตำบลท่าม่วง ที่อยู่คู่กับขาวนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและเป็นสิ่งที่ขาวนาหลีกเลี่ยงได้ยาก จึงสมควรต้องมุ่งเน้นไปที่ตัวขาวนาที่ต้องมีความกระตือรือร้น และรู้จักเปิดรับความรู้สมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นวิธีปลูกข้าว วิธีดูแลข้าว วิธีขายข้าว รวมถึงให้ความสำคัญกับการลงทุนและการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถทำนาได้โดยไม่ขาดทุน หากขาวนารอเพียงความช่วยเหลือจากรัฐหรือภาคส่วนอื่น ๆ เพียงอย่างเดียว มีความเป็นไปได้ที่ความช่วยเหลือเหล่านั้นจะกระจายไม่ทั่วถึง ส่งผลให้ขาวนายังคงต้องแบกรับความเสี่ยงและความเปราะบางไว้ดังเดิม ดังนั้นขาวนาในชุมชนขาวนา ตำบลท่าม่วง จึงจำเป็นต้องรู้จักปรับตัว ดึงเอาทรัพยากรที่มีอยู่ชุมชนมาใช้ โดยเฉพาะทรัพยากรมนุษย์และการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่น เพื่อสร้างเป็นพลังและความเข้มแข็งให้ขาวนาในชุมชนขาวนาทุกคนสามารถก้าวเดินต่อไปได้อย่างภาคภูมิใจ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยหัวข้อ การปรับตัวภายใต้ความเสี่ยงและความเปราะบางของชาวนา ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ในบริบทของประชาคมอาเซียน ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561

เอกสารอ้างอิง

- กรมอาเซียน. (2555). *ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community)*. สืบค้นเมื่อ 8 มกราคม 2560, จาก <http://www.mfa.go.th/asean/th/asean-media-center/2395>
- คมชัดลึก. (2557). *รอบรู้เศรษฐกิจ ตามติดตลาดโลก. หนังสือพิมพ์คมชัดลึก, 26 กุมภาพันธ์ 2557, หน้า 6.*
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2541). *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์จำกัด.
- ชนาใจ หมั่นไธสง. (2558). *ความร่วมมือทางวิชาการไทย-สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2535-2554*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- ประภัสสร เทพชาตรี. (2555). *ไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน 2015*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- มณีนัย ทองอยู่. (2546). *โครงการวิจัยการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาไทย: กรณีชาวนาลุ่มน้ำพอง: รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มูลนิธิข้าวไทย. (2558). *ยกระดับข้าวพื้นเมือง สร้างอนาคตข้าวไทยยุค AEC*. สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม พ.ศ. 2560, จาก <https://www.trf.or.th/component/attachments/download/3196>

- วันเพ็ญ ทับทิมแก้ว. (2558). การปรับตัวและทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไทยเมื่อเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาผู้ปลูกข้าวในจังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาลัทธิบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาธุรกิจอาเซียน คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์. (2558). ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารการเมืองการปกครอง*. 5(2), 144-160
- วิเชียร เกิดสุข พชรินทร์ ฤชวรารักษ์ และกฤติภาส วิชาโคตร. (2555). การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว). สืบค้นเมื่อ 9 กันยายน 2561, จาก <http://www.thailandadaptation.net/pdf/pdf2/7.pdf>
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2555). *ประเทศไทยในกระแส AEC: มายาคติ ความเป็นจริง โอกาสและความท้าทาย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชัยพัฒนา.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2558). *AEC กับแรงงานภาคการเกษตร*. สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2561, จาก <https://prachatai.com/journal/2015/04/59054>
- อัทธ์ พิศาลวานิช. (2557). *ข้าวไทยในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรณิช รุ่งธิพานนท์. (2557). *ภูมิภาคนิยมกับอาเซียน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อัมมาร สยามวาลา และคนอื่นๆ. (2549). *การประเมินความเสี่ยงและความเปราะบางทางสังคม : การวัดภาวะความยากไร้และความเปราะบางทางสังคม*. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม พ.ศ. 2561. จาก <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2012/12/h103.pdf>

บุคลานุกรม

- ฉวีวรรณ พลเยี่ยม. (14 มกราคม 2560). [บทสัมภาษณ์].
ทองสุข สุทธิประภา. (7 กรกฎาคม 2561). [บทสัมภาษณ์].
น้อย ศรีชะสงฆ์. (14 มกราคม 2560). [บทสัมภาษณ์].
พันธุ์ก ฤทธิรงค์. (23 กุมภาพันธ์ 2560). [บทสัมภาษณ์].
วรฉัตร รวีวรรณ. (18 พฤษภาคม 2561). [บทสัมภาษณ์].
หนูจร แสนระวัง. (7 กรกฎาคม 2561). [บทสัมภาษณ์].